

nekoliko manjih preslika dokumenata i ilustracija.

Autor je u pravu kada kaže da je čitatelju kroz ovu knjigu uskraćen prikaz nekih povijesnih pojava. Na pitanje zašto, uz užu historiografsku specijalizaciju pisca, svakako je jedan od razloga sveukupno stanje u hrvatskoj historiografiji.

Sinteza koja bi obuhvatila čitavo ovo povijesno razdoblje bila bi više nego dobrodošla. Možda rješenje leži u dosad, gotovo sasvim hrvatskoj historiografiji nepoznatom načinu profesionalno-turkološkog proučavanja povijesti područja Republike Hrvatske pod osmanskom vlašću.

Jasmin Hutinović

STANKO JAMBREK
HRVATSKI PROTESTANTSKI POKRET
16. I 17. STOLJEĆA
 MATICA HRVATSKA, ZAPREŠIĆ 1999.

Hrvatski protestantizam 16. i 17. stoljeća nezaobilazan je dio naše kulturne prošlosti. Protestantizam u nas s povijesnog i duhovnog aspekta još nije proučen pa Stanko Jambrek (profesor na Evanđeoskom teološkom fakultetu u Osijeku) piše o protestantizmu koji se odvijao na hrvatskom području. Knjiga je pisana na znanstveno pristupačan način kako bi ju moglo čitati šire čitateljstvo. Autor iznosi osobno viđenje hrvatskoga protestantskog pokreta, potkrijepljeno dokumentima i argumentima povijesničara koji su pisali o ovome problemu.

U uvodu Stanko Jambrek je sažeo dosadna istraživanja o hrvatskom protestantskom pokretu, s povijesnog ali i književnog gledišta. O tome pokretu objavljeno je kod nas tek nekoliko djela.

Prvo djelo nastaje sredinom 18. stoljeća. To je monografski rad o Matiji Vlačiću, koji je napisao dubrovački dominikanac *Serafin Crijević*. Knjigu objavljuje 1874. sveučilišni knjižničar Ivan Kostrenčić.

Izuzetan polet u proučavanju hrvatskog protestantizma unio je *dr. Franjo Bučar*, objavivši niz knjiga od kojih su najznačajnije: "*Povijest hrvatske protestantske književnosti*" (1910.), i "*Bibliografija hrvatske protestantske književnosti*" (1938.).

Uz navedene znanstvenike, u proučavanju protestantizma, izrazito se iskazao i *Mijo Mirković* (Mate Balota), posvetivši se izučavanju života i djela Matije Vlačića Ilirika.

Posljednjih nekoliko desetljeća člancima i raspravama svoj su doprinos dali istaknuti hrvatski kroatisti: *Alojz Jembrih*, *Zvonimir Bartolić*, *Josip Bratulić*, *Nikola Crnković*.

Nakon izlaska Mirkovićeve knjige "*Flacius*", razvila se bučna polemika o tome kako vrednovati protestantizam kod nas. Literatura o protestantizmu podijeljena je u dva tabora: na jednoj strani stoje Franjo Bučar i profesor Mijo Mirković, koji smatraju da je protestantizam u našim zemljama bio čak i toliko značajan, da možemo govoriti o hrvatskom protestantizmu ili hrvatskom protestantskom pokretu. S druge strane *Franjo Fancev* napisao je da se značenje, utjecaj i važnost protestantizma na duhovni život u Hrvatskoj preuveličava, i da je taj utjecaj vrlo skroman i beznačajan.

Međutim, Fancevljevo mišljenje o protestantizmu i danas je prevladavajuće a za Jambreka razlog jednim dijelom leži u činjenici što još uvijek povijest reformacije u Hrvatskoj nije dovoljno istražena.

Nažalost, rasprava o protestantizmu je od marginalnog značenja, tim više što je i protestantizam u Hrvatskoj nejak i marginalan ali o njemu se može govoriti bez ikakvih sumnjičavosti koja je sa sobom nosio u trenucima pojavljivanja prije više od 400 godina, pa je stoga neprihvatljivo stajalište Fanceva koji ne samo da poriče svaku vrijednost i značenje protestantizma na području Banske Hrvatske, nego i njegovo postojanje.

Svako istraživanje reformacije ima veliko značenje; konačno to je dio povijesti europskog i svjetskog protestantizma.

Jambrek je svoju knjigu podjelio u četiri dijela: u prvom dijelu s naslovom "*Reformacija u Europi*" daje pregled duhovnih i društvenih zbivanja u katoličkoj Europi prije pojave reformacije, o ozračju za reformaciju, o brojnim pokretima koji su prethodili reformaciji (popularni vjernički pokreti kao John Wiclif i lollardi u Engleskoj, husiti u Češkoj, valdenzi) i koji su svjedočili o moći i dubini duhovnih osjećaja tik pred reformaciju. Svi su oni svoj način života i ponašanja izvodili iz Kristovog učenja; duhovno štivo, pogotovo čitanje Biblije, posvećenje duhovnoj disciplini i odbacivanje svjetovnih normi bio je njihov odgovor na nedostojno ponašanje katoličkog svećenstva u tadašnjoj Europi.

Reformacija je predstavljena trima tradicijama i njihovim predvoditeljima i na taj način kao pokret nije bila jedinstvena. To su: Luther i luteranska tradicija, Calvin i kalvinska tradicija te anabaptisti ili radikalna tradicija reformacije.

Čitajući Jambrekovu knjigu, moram priznati da sam vrlo lagano "klizila" po tekstu, što znači da je knjiga pisana na vrlo pristupačan način, ne izostavljajući znanstvenost u pristupu.

U drugom poglavlju s naslovom "*Reformacija među Hrvatima*" autor istražuje povijesne činjenice što se tiču raširenosti protestantizma u hrvatskim zemljama. Jambrek piše o prilikama kod nas (rat sa Turcima, raseljavanje hrvatskog naroda), pri tomu ističući područja i mjesta u kojima se reformacija širila i ljude koji su je širili.

Kako sam autor priznaje bilo mu je teško rekonstruirati događaje jer većina podataka dolazi iz protureformacijskih spisa, pa ipak ne istraživši dovoljno problem reformacije njegova knjiga je neke stvari pokrenula, otkrivši istinu o hrvatskom protestantizmu 16. i 17. stoljeća.

U trećem poglavlju naslovljenom "*Velikani hrvatskog protestantskog pokreta*" opisuje pojedince bez kojih ne bi bilo hrvatskog protestantizma (Matija Vlačić Ilirik, Petar

Pavao Vergerije ml., Ivan Ungnad, Stipan Konzul, Antun Dalmatin, Grgur Vlahović, obitelj Zrinski)

U četvrtom poglavlju Jambrek izdvaja hrvatska protestantska izdanja od 1555. do 1611. godine, kako ona Biblijskog zavoda iz Uracha tako i ostala. Po uzoru na njemačke priređivače i tiskare protestantskih izdanja, hrvatski su protestanti pristupili prevođenju, pisanju, uređivanju i tiskanju ključnih izdanja za Hrvate. Hrvatska protestantska izdanja, kako ona Biblijskog zavoda tako i ostala, imaju svoj teološki i praktični slijed. Ishodište svih izdanja jest Sveto Pismo, Riječ Božja.

Analizom sadržaja pojedinih izdanja autor je došao do ovakve podjele hrvatskih protestantskih izdanja:

1. Probni listovi – *Probni list* glagoljicom, *Probni list* ćirilicom i *Probni list* glagoljicom, ćirilicom i latinicom

2. Početnice ili Abecedariji – *Tabla za dicu galgoljicom*, *Tabla za dicu ćirilicom*

3. Sveto Pismo – *Prvi del novoga testamenta*, *Drugi del novoga testamenta*, *Vsih prorokov stumačenje hrvatsko*, *Psalmi* (prijevod u rukopisu), *Mojisijevo Petoknjižje* (prijevod u rukopisu)

4. Poučni spisi – *Katekizmi*, *Artikuli*, *Spovid i spoznanje prave krstianske vire*, *Bramba*, *Edni kratki razumni nauci*,

5. Propovijedi – *Postile*, *Edna kratka summa nikih prodik od tuče*

6. Teološke rasprave – *Razgovaranje*, *Govorenje vele prudno*

7. Priručnici – *Crkveni ordinalic*, *Duševne pesni*, *Molitvena knjiga* (Balošičeva fragmentarna)

8. Evangelizacijski i promidžbeni letci

Hrvatski protestanti u Urachu u Njemačkoj svojim su prijevodima, sveobuhvatnim izdanjima, nakladom, svekolikom kvalitetom i jezičnim riješenjima, nepotrebno zaboravljeni, neshvaćeni i vrijeme je da se napokon hrvatski protestantski pokret u cjelosti prouči i monografski obradi.

U zaključku se sažimlju sve slike iz hrvatskog protestantskog pokreta. Odlika

Jambrekove knjige jest u tome što taj pokret, u našim zemljama, stavlja u europski protestantski kontekst.

Ova knjiga je pisana da se moderni čitatelj upozna sa još nedovoljno poznatom ulogom koju je imao hrvatski protestantski pokret u našoj kulturi. Vrlo bogata bogoslovna misao hrvatskih protestanata još uvijek je neistražena, međutim, ovakvom knjigom naša je historiografija i kulturna povijest dobila izuzetno djelo koje dolazi 61 godinu nakon izdavanja kapitalne Bučar-Fancevljeve "Bibliografije", popunjavajući veliku prazninu.

Treba poželjeti mnogo uspjeha Stanku Jambreku na neumornom radu istraživanja povijesti i suvremenih zbivanja u crkvama protestantske baštine.

Mila Perković

ARSEN DUPLANČIĆ
REGESTA ZAPISNIKA SPLITSKOGA
VELIKOG VIJEĆA OD 1620. DO
1755. GODINE
GRAĐA I PRILOZI ZA POVIJEST
DALMACIJE 14
DRŽAVNI ARHIV U SPLITU

U knjižnici Arheološkog muzeja u Splitu čuvaju se regesta zapisnika Velikog vijeća splitske komune za razdoblje 1620.-1755. godine, što je znanstveno obradio bibliotekar Arheološkog muzeja Arsen Duplančić.

Značenje regesta je veliko jer se odnose i na knjige onih zapisnika splitskog Vijeća koje nisu sačuvane. Iz regesta doznajemo podatke o radu Velikog vijeća i njegovoj ulozi u društvenom, političkom i gospodarskom životu grada Splita za razdoblje duže od jednog stoljeća.

U uvodu autor obrađuje komunalnu organizaciju Splita i ostalih dalmatinskih gradova u vrijeme mletačke vladavine. Uvodne naznake (str. 13-34) imaju vrijednost historijskog štiva u kojima se daje cjelokupni ustroj komunalnog društva (upravnih tijela,

djelovanje dužnosnika) i koje su nužne radi dobivanja opće slike o ustroju i djelovanju Vijeća.

Autor nije samo obznanio vrijedne podatke regesta (po kronološkom redu), već je dao i opsežan komentar.

S početkom Kandijskog rata Splitu je zaprijetila velika opasnost, to više što su se u Solinu gomilale jake turske snage sa sandžakbegom na čelu. U takvim okolnostima mnogi ističu svoje zasluge u ratu da bi ušli u gradsko vijeće i postali plemićem. Stare plemićke obitelji tražile su da ih se primi među splitske plemiće, što bi odobrio Senat, međutim samo pojedinci i njihovi potomci bili bi primljeni iz razloga što su uživale veliki ugled.

U Splitu su od najranijih dana djelovali i Židovi, koji su uživali razne povlastice a svojim su radom stekli naklonost građana. Ponekad bi došlo do protivljenja Crkve zbog njihovog liječničkog djelovanja, no vlast bi uvijek stala na njihovu stranu dopuštajući im da i dalje nesmetano liječe kršćane.

Pored već spomenutog rata Splićanima je i kuga donijela mnogo straha i nevolja. Zbog novonastalih prilika prekinuti su trgovina i promet a valjalo je zbog rata raditi na utvrđivanju gradova.

Tijekom rata u gradu se osjetila velika nestašica hrane, ukinuti su beneficiji soli koji se dijelio svim slojevima (plemići, građani, pučani, svećenici, redovnici), međutim, dobivši izvješće o teškom stanju u Dalmaciji, Senat je naredio povrat beneficija. Osnovan je fontik tj. žitnica; postavljalo se pitanje gdje izvoziti vino i rašu (debelo vuneno sukno), da li izvan pokrajine ili samo u Veneciju i druge gradove Republike.

Neki pravoslavci (Greci Sismatici) traže od dužda dozvolu za gradnju njihove crkve radi udobnosti strancima koji dolaze u grad.

Nakon Kandijskog rata mletačka je vlast počela dijeliti oslobođeni teritorij doseljenicima, zaslužnim obiteljima i pojedincima, plemstvu i crkvi. Tako doseljenici i stranci dobivaju više zemlje nego što im pripada dok su splitski plemići i građani isključeni.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LII
ZAGREB 1999.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LII, str.1-250, Zagreb 1999.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky